

O‘zbek tili grammatikasidagi muammolar

Akramov Shohruxbek Olimjon o‘g‘li
Sirdaryo viloyati Guliston tumani 14-maktab

Annotatsiya: O‘zbek tilida grammatik muammolar, tushunchalar, va qoidalar o‘rganish uchun ko‘plab sabablardan kelib chiqqan. Masalan, so‘z tartiblik va to‘g‘rilik qoidalariga e‘tibor berish, qo‘shimcha so‘zlar bilan ishlashni o‘rganish, rag‘amli yozuvchi bo‘lish uchun zarur bo‘ladi. Buningdek, ko‘p o‘quvchilarga murojaat qilgan muammolar shundaki, tarjimai hol ko‘rinishi va gaplashuvda to‘g‘ilikka erishishadi. Bu muammolarni hal qilish uchun amalda olib boradigan mashq va darsliklarning yordami bilan muvaffaqiyatga erishishingiz mumkin. Ushbu maqolada o‘zbek tili grammatikasidagi muammolar haqida ma‘lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: O‘zbek tili grammatikasidagi muammolar odatda quyidagi mavzulardan iborat bo‘ladi:

Kirish: 1. So‘z tartibi: So‘zlar qanday tartibda bo‘lishi kerakligi va bu tartibning qanday holatda o‘zgarishi mumkinligi.

2. Qo‘shimcha so‘zlar: Qo‘shimcha so‘zlarning qanday holatda va qaysi holatlarda ishlatilishi.

3. Ishora qoidalar: Ishora so‘zlari va belgilari to‘g‘ri ishlatish, ularning ma‘nolari va funksiyalari.

4. Tugunlash: So‘zlar, gaplar yoki jumlar orasida to‘g‘ri tugunlash uchun kerak bolgan xossalarni o‘rganish.

5. Gaplashuvda to‘g‘ilik: Ovozli, yog‘on, xattot, yozma matnda gaplarga to‘g‘ilik keltirish.

Bu muammolarni hal qilish uchun amalda olib borishingiz mumkin va barcha savollaringizga javob topishingiz mumkin.

Asosiy qism: O‘zbek tili grammatikasidagi muammolar quyidagi xususiyatlardan iborat bo‘lishi mumkin:

1. Qo‘llanilayotgan hariflar va ularning so‘z birikmalariga qo‘yiladigan tovushlar (qisqa “o” va “u” tovushi, uzun “o” va “u” tovushi)

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Issue 1. January 2024

2. So‘z birikmalari va ularning bir-biriga qo‘llanilishi (qisqa yozuvlari, so‘z kelib chiqish tartibli, so‘z qoshish tartibli)
3. So‘z turli xil ma‘nolarda qo‘llanilishi (omuzgo‘, yomon, qarashli, tushkunlik)
4. Tarixiy o‘rinda ishlatilayotgan so‘zlar va ularning muammosi
5. Yozma matnda hamda gaplashma tarixida yozma-nasbda topiladigan muammolar.

Bu muammolar o‘zbek tilini o‘rganuvchilar uchun qiyinliklarga sabab bo‘ladi. O‘zbek tili grammatikasidagi muammolar o‘rganuvchilar uchun ko‘p turdagi muammolardan iborat bo‘lishi mumkin. Ba’zi muammolar quyidagilardan iborat:

1. So‘z birikmalari va ularga qarab kelishiladigan qoidalar (qisqa yozuvlar, so‘z qo‘shish tartibi)
2. Odamning jinsini bildiruvchi so‘z va ularning qo‘llanilishi (erkaklar, ayollar, zamonlar)
3. Tarixiy o‘rinda ishlatilayotgan so‘zlar va ularning ma‘nolari
4. So‘z turli xillarida qo‘llangan “so‘z birikmalarining” ma‘nolari va ularning to‘g‘ri sifatida qo‘llanilishi
5. Yozma matnda hamda gaplashma tarixida yozma-nasbda topiladigan muammolar

O‘zbek tili O‘zbekistonda hukmron til bo‘lib qolishiga hech ham shubha qilmayman. Boshqa yo‘l yo‘q. Ma‘lumki, til yo‘qolganda davlatning o‘zi yo‘qoladi, millat yo‘qoladi. O‘ylaymanki, uning faol targ‘ibotiga uchta omil ta‘sir ko‘rsatmoqda: Birinchidan, o‘zbek tilida so‘zlashadigan oilalarda tug‘ilish darajasi yuqori. Ikkinchidan, o‘zbeklarning chet eldan qaytishi. Uchinchidan, o‘zbek maktablari va bolalar bog‘chalari soni ortib borishi.

XII asrdagi Angliyani yoki XIX asrdagi Rossiyani eslang, elitaning barcha vakillari fransuz tilida muloqot qilishni afzal ko‘rishgan. Aleksandr Pushkin bu haqda yozganidek, “Tatyana o‘z ona tilida o‘z fikrini qiyinchilik bilan ifoda eta olardi”... Bu buyuk imperiyalar o‘z ona tiliga qaytishi uchun juda ko‘p vaqt talab qilindi. O‘zbekistonga necha yil kerak bo‘ladi? Aytish qiyin. Shaxsan men o‘zbek tilining hozirgi rivojlanish sur‘atlaridan hech ham mamnun emasman. Muammolarni hal qilish quyidagicha deb o‘ylayman.

Birinchidan, o‘zbeklar o‘zlari, istisnosiz, shu jumladan, “sovet qobig‘idan” (paltosidan) chiqib ketganlar ham o‘zbek tilida gapirishlari kerak. O‘zbekiston aholisining 80foizini titul millat, ya‘ni o‘zbeklar tashkil etganligi sababli, u boshqa

etnik guruhlar vakillarini avtomatik ravishda o‘ziga tortib oladigan to‘g‘ri til muhitini yaratadi.

Biroq bu ishni aniq va juda nozik tarzda bajarish kerak. Birinchidan, rus tilida so‘zlashadigan o‘zbeklarning katta yoshlilarini o‘zbek tilini faol o‘rganishga undash kerak. Shu narsa tushunarliki, manqurtlikda va xiyonatda majburlash va ayblovlar bilan biz hech narsaga erisha olmaymiz.

Ikkinchidan, aholining ayollar qismi bilan ishlash kerak. Chunki aynan ayollarimiz farzandlarimizni tarbiyalaydi, oilalarda muhit yaratadi va umuman jamiyatimizdagi asosiy tendensiyalarni belgilaydi. Bozordagi falonchi xola, shahardagi chiroyli kiyim kiyib yuruvchi qizlar yoki oddiy uy bekasi bo‘lishidan qat‘iy nazar: toki ular o‘zbek tilida gaplashmas ekan, ularning farzandlari tilni bilishmaydi. Ya‘ni ayollar o‘zbek tiliga ishonishlari, uning zarurligini tushunishlari kerak.

O‘zbek tilini o‘rganishdagi muammolar

1-muammo: Doimiy til amaliyoti va tilni o‘rganish uchun mos muhit yo‘qligi.

Mening fikrimcha, mustaqillikning 26 yili davomida O‘zbekistonda to‘liq faqat davlat tilidagina amal qiladigan hech qanday faoliyat sohasi paydo bo‘lmadi. Odamlar o‘zbek tilida gaplashishlari uchun, hech bo‘lmaganda, uni chuqur o‘rgana boshlashlari uchun til muhiti zarur. Til siyosati ta’siri ostida atrof-muhit odamlarning til ongiga ta’sir qilgan va tilni o‘rganishga yordam bergan hayotdan misollar keltira olaman.

Ba‘zan viloyatdan yirik shaharlardagi universitetlarga kelgan talabalar rus tilini umuman bilishmaydi. Ular dastlab rus tiliga nisbatan juda shovinistik moyilliklar bilan kelishadi. Lekin ajablanarli tomoni shundaki, to‘rtinchi kursga kelib, koridorda, foyelarda hamma o‘zaro aralash so‘zlar bilan gaplashadilar. Atrof-muhit o‘z izini qoldiradi.

2-muammo: Jamiyatda o‘rnatilgan o‘zbek tili haqidagi stereotiplar.

O‘zbekistonliklarning ba’zi bir qismi hali ham stereotiplar hukmronligi ostida yashashmoqda. Rag‘batlantirish (motivatsiya) kerakligiga shubha yo‘q. Ammo ko‘plab o‘zbekistonliklar hali ham hech qanday yaxshi usul yo‘q va o‘zbek bolalar bog‘chalari yaxshi emas deb o‘ylashadi, ehtimol bu to‘g‘ridir?

3-muammo: Tilning obro‘si yo‘qligi.

Menimcha, davlat tilining obro‘cini oshirish kerak va bu esa ta’lim sifatini yaxshilashga bevosita bog‘liqdir. Tilning nufuzi ko‘tarilgach, ko‘pchilik o‘zbek tilini o‘rganish istagini namoyon etadi, ammo agar munosib ta’lim darajasi bo‘lmasa, hech narsa ish bermaydi deb hisoblayman.

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Issue 1. January 2024

4-muammo: O‘zbek tilini o‘qitishning “oqsoq” metodikasi.

O‘ylashimcha, O‘zbekistonda birinchi navbatda o‘zbek tilini o‘qitish metodikasi oqsamoqda. Ingliz tilini bir yil, ikki yil davomida o‘rganib, unda o‘z fikrlarini osongina ifoda etadigan ammo o‘zbek tilini o‘rgana olmaydiganlar ham bor. Bizning mashhur uslubchilarimiz qayerda? Ular ko‘plab darsliklarni ishlab chiqishgan, ammo barcha mehnat-u zahmatlar behuda.

Zamonaviy texnologiya vositalarining yaratilishi hayotimizning barcha jabhalarini osonlashtirishga xizmat qilayotgan bo‘lsada, bugun aynan shu texnologiya O‘zbek tilidagi dolzarb muammolarga sabab bo‘lmoqda. Avvallari, insonlar bir - birlari bilan xat orqali muloqot qilishardi. Ayni vaqtda esa mobil telefonlardagi sms xizmati barchaning “beminnat yordamchi” siga aylangan. Mana shunday texnologiya vositalari tufayli tilimizdagi me‘yoriy qoidalarni tobora unutib boryapmiz. Mobil aloqa vositasi yordamida xabar jo‘natayotganimizda, imloviy xatolar va tinish belgilariga deyarli rioya etmaymiz. Juda ko‘p so‘zlar va harflar noto‘g‘ri yoziladi. Misol uchun, mobil aloqa vositasi xabarlarida “sh” harfi o‘rniga “w” harfini, o‘ harfini o‘ringa esa 6 sonini, “bilan” so‘zi “bn” shaklida, “kerak” so‘zi bo‘lsa “k\k” shaklida qo‘llanishi yoshlar orasida juda ham ommalashib bormoqda. Bu holatga chek qo‘ymaydigan bo‘lsak, o‘zbek tilida to‘g‘ri yozishni unutib qo‘yishimiz mumkin. Vaholanki, mobil vositalarining barchasida tinish belgilarining hammasi mavjud. Bu holat juda ko‘p marotaba bahs - munozara markaziga aylandi. Ammo u hali ham muammo sifatida o‘z yechimini topganicha yo‘q. Hozirgi taraqqiy etayotgan zamon holati nuqtai nazaridan kelib chiqib aytishimiz mumkinki, yosh avlod, umuman olganda, barcha insonlar qog‘oz shaklidagi hujjatlardan ko‘ra texnologiya vositalaridan kompyuterlar, mobil telefonlari, faks va cho‘ntak kompyuterlaridan ko‘proq foydalanishadi. Zamon bilan hamqadam bo‘lishni inkor eta olmaymiz, albatta. Lekin butun dunyo hayrat ko‘zi bilan qarayotgan O‘zbek tili qoidalariga nisbatan bee'tibor bo‘la olmaymiz. O‘zbek tilimiz bizning iftixorimiz, millatimizning mavjudlik belgisidir.

O‘zbek tili grammatikasidagi muammolarga yechim topish uchun quyidagi yo‘llarni kuzatib borishingiz mumkin:

1. Masalan, qaysi vaqt qaysi holatda qo‘llaniladi, yoki fe‘lda fe‘l-qismi, ish-zamir va boshqa qismlar qanday ishlatiladiganini o‘rganing.

2. O‘zbek tilida mavjud bo‘lgan imlo muammolari bilan tanishib chiqib, ularga to‘g‘ri javob topish.

3. O‘zbek tili darsliklarini o‘qish va masalalar ustida mashg‘ulotlar ko‘rish orqali grammatika muammolarni hal qilishga urinib ko‘rishingiz mumkin.

4. O‘zbek tilida so‘z birikmalarining to‘g‘ri ishlashi va ularni to‘g‘ri ishlashni o‘rganing.

Bu yo‘llardan biri yoki bir nechasi sizga g‘alaba keltirishi mumkin. Aynan shu sabablarga ko‘ra O‘zbek tili grammatikasidagi muammolarga yechim topishingiz mumkin.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, yuqorida ta’kidlangan masalalar yechimiga butun diqqat e’tiborimizni qaratishimiz lozim. Zotan, “kasallikni davolagandan ko‘ra, uni oldini olgan maqul” dir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Xolmanova Z. T. Tilshunoslikka kirish. Toshkent - 2007.
2. N. Turniyozov. Tilshunoslikka kirish. Maruzalar matni. Samarqand - 2005.
3. Azizov O. “Tilshunoslikka kirish” T., 1996
4. Abduazizov A.A. Tilshunoslikka kirish. –T.,1999
5. Акшина А.А. Пособие по курсу «Введение в языкознание» - М.,1969.
6. Амирова Т.А., Ольховиков Б.А., Рождественский Ю.В. Очерки по истории лингвистики., -М.,1975 5.
7. Baskakov N.A., Sodiqov A.S. “Umumiy tilshunoslik”.-T., 1979

**Research Science and
Innovation House**